

Колісниченко П.Т., к. е. н.,
науковий співробітник

Уманський державний педагогічний університет

РОЛЬ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ ЯК СКЛАДНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Колісниченко П.Т. Роль малого та середнього бізнесу як складників національної економіки.

У статті проведено ґрунтовний аналіз функціонування та визначено місце малого та середнього бізнесу в національній економіці України. Високі показники розвитку малого та середнього бізнесу в розвинених країнах стали можливими завдяки продуманій і системній політиці держави. Отже, необхідним для України є вдосконалення державної політики підтримки малого та середнього бізнесу та використання досвіду країн – членів Європейського Союзу, які спрямували свої зусилля у сфері підприємництва на активізацію інноваційної діяльності.

Ключові слова: державна політика, малий та середній бізнес, підприємництво, підтримка розвитку підприємництва.

Колісниченко П.Т. Роль малого и среднего бизнеса как составляющих национальной экономики. В статье проведен подробный анализ функционирования и определено место малого и среднего бизнеса в национальной экономике Украины. Высокие показатели развития малого и среднего бизнеса в развитых странах стали возможными благодаря продуманной и системной политике государства. Итак, необходимым для Украины является совершенствование государственной политики поддержки малого и среднего бизнеса и использования опыта стран – членов Европейского Союза, которые направили свои усилия в сфере предпринимательства на активизацию инновационной деятельности.

Ключевые слова: государственная политика, малый и средний бизнес, предпринимательство, поддержка развития предпринимательства.

Kolisnichenko P.T. The role of small and medium business as a component of the national economy.

In the article the detailed analysis of the operation and the place of small and medium business in the national economy of Ukraine are defined. The high rates of small and medium enterprises in developed countries became possible with the help of deliberate and systematic policy of the state. Thus, the need for Ukraine is to improve public policy for small and medium businesses and use practices of member countries of the European Union that turned their efforts in business at enhancing innovation.

Keywords: government policy, small and medium business, entrepreneurship, support of business development.

Постановка проблеми. Інтеграція України до Європейського Союзу відкриває нові можливості українському бізнесу та вимагає бути конкурентоспроможним та витривалим у кризових економічних ситуаціях. Кризові явища в Україні спонукають до пошуку шляхів підвищення ефективності функціонування економіки через використання різноманітних форм господарювання. Одним із найперспективніших напрямів підвищення конкурентоспроможності сучасних бізнес-структур є розвиток малого та середнього бізнесу як органічного структурного елементу економіки ринкового типу. Нині малий та середній бізнес, що є найбільш поширеним у розвинених європейських країнах, перебуває в скрутному стані, що зумовлено насамперед несприятливою кризовою ситуацією в країні, неефективністю державної підтримки, значним податковим тягарем та іншими умовами та факторами, що вини-

кають з об'єктивних причин та є перешкодою для розвитку бізнесу.

Мале та середнє підприємництво є найбільш здатним до економічних змін, орієнтується на потреби конкретного споживача, забезпечує зайнятість населення, створює нові робочі місця. Але потенціал позитивного впливу малого та середнього бізнесу на соціально-економічні процеси розвитку країни не може використовуватися в максимально можливому обсязі, поки не будуть усунені негативні фактори та обґрунтовані напрями та механізми поетапного розвитку малого та середнього підприємництва як важливого сектора національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Роль малого та середнього підприємництва для розвитку економіки будь-якої держави надзвичайно важлива, тому в сучасній науковій літературі розвитку малого та середнього бізнесу присвячено значну увагу.

Зокрема, теоретичні та методичні засади висвітлено в наукових працях Г. Андрющенко, З. Варналія, І. Власенко, В. Геєця, М. Денисенко, Я. Жаліло, Д. Книша, О. Ковалюка, М. Крупки, О. Паливоди, В. Парсяк, В. Сенчука та ін.

Постановка завдання. Метою статті є ґрунтовний аналіз та визначення місця малого та середнього бізнесу в національній економіці України.

Виклад основних результатів. Підприємництво відіграє важливу роль у розвитку економіки кожної держави, воно виконує низку функцій як економічного, так і соціального характеру. Економічна роль підприємництва полягає в тому, що воно мобілізує фінансові і виробничі ресурси населення, сприяє розвитку конкуренції, є двигуном науково-технічного прогресу, забезпечує поповнення державного і місцевих бюджетів за рахунок надходжень від податків та зборів тощо. У соціальному значенні підприємництво сприяє створенню нових робочих місць, забезпечує ринок потрібними товарами та послугами, намагаючись найповніше задовольнити потреби населення. Воно відіграє визначальну роль також у соціально-економічному прогресі будь-якої країни світу.

Вітчизняне підприємництво є одним із найважливіших напрямів підвищення ефективності використання економічного потенціалу країни, підвищенні її конкурентоздатності та оптимізації участі у міжнародному поділі праці. Необхідність розвитку малого та середнього бізнесу зумовлюється ефективним використанням наявних у суспільстві ресурсів та примноженням національного багатства країни.

Зміцнення інституційних важелів конкурентоздатності національної економіки країни забезпечується розвитком малого та середнього підприємництва, про що свідчить міжнародний досвід.

Питанням розвитку малого та середнього бізнесу в Україні приділяється значна увага, проте рівень розвитку сучасного підприємництва країни є недостатньо ефективним та потребує значного покращення порівняно з розвиненими країнами світу. Основними причинами такого становища українського підприємництва є наявність проблем регуляторного характеру, що виникають як на загальнодержавному рівні (державне регулювання малого та середнього бізнесу є занадто обтяжливим і призводить до ухилення від сплати податків, виведення капіталу за кордон, проведення тінювих операцій, що не відповідає європейським стандартам), так і на регіональному.

Державне регулювання малого та середнього бізнесу в Україні потребує заходів, які стосуються підтримки та розвитку підприємництва, а також створення умов для суттєвого прискорення темпів приросту підприємств малого та середнього бізнесу, впровадження інновацій та інноваційних технологій, ефективного закордонного досвіду та найкра-

щих практик, що забезпечить конкурентоспроможність вітчизняного підприємництва.

В умовах неефективної економіки з обмеженими фінансовими можливостями саме сектор малого та середнього підприємництва, що не потребує значного початкового інвестування, спроможний достатньо швидко та ефективно розв'язати проблеми, пов'язані з економічною кризою в країні, стимулювати розвиток конкуренції та сприяти економічному зростанню країни за умови державної підтримки. Сектору малого та середнього бізнесу властиві функції прискорення структурної перебудови економіки, підвищення організаційної ефективності використання національних ресурсів. Тільки за умови раціональної, поступової та виваженої державної підтримки вітчизняний малий та середній бізнес здатний створити тисячі нових робочих місць, що сприятиме економічному зростанню країни.

Отже, функціонування сектору малого та середнього бізнесу ґрунтується на принципі взаємодії держави та ринку на мікрорівні. Модель ефективного взаємозв'язку функціонування малого та середнього підприємництва можна представити так (рис. 1).

Підтримка становлення та розвитку сектору малого та середнього бізнесу в Україні була пріоритетним завданням державної політики з перших років економічних реформ. Важлива роль малого та середнього бізнесу у забезпеченні конкурентного середовища, гнучкості національної економіки країни, зайнятості населення та їх доходів здобула широке визнання на всіх рівнях державного управління та знайшла своє відображення у здійсненні спеціальних заходів державної підтримки розвитку малого та середнього бізнесу в Україні. Проте дієвість таких заходів виявилася недостатньо ефективною.

Малий та середній бізнес досі не займає належного місця у структурі національної економіки. Кількість підприємств малого та середнього бізнесу в Україні поступово скорочується (з 22,04% у 2011 р., 22,80% у 2013 р. до 16,87% у 2015 р.); питома вага обсягу реалізованої продукції підприємствами малого та середнього бізнесу в загальному обсязі поступово збільшується. Суб'єкти малого та середнього підприємництва за 2012 р. реалізували 52,72% від загального обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг), а за 2015 р. – 55,9%, із них 22,83% реалізовано середніми підприємствами, 16,87% – малими підприємствами [2]. Інформація щодо зменшення кількості підприємств малого та середнього бізнесу є дещо неоднозначною. Крім того, що загальна кількість досліджуваних підприємств знизилася, значна девальвація гривні в 2013–2015 рр. призвела до того, що частина суб'єктів господарювання, які традиційно характеризувалися як великі, мали обсяг реалізації продукції (робіт, послуг) менший за граничне значення 50 млн. євро, тому були враховані статистично як середні підприємства.

Малий та середній бізнес в Україні забезпечує близько 80% робочих місць та створює майже 60% доданої вартості, що перевищує аналогічні показники Польщі та Німеччини, при цьому середні підприємства в Україні є більшими, ніж у ЄС, і забезпечують понад 32% робочих місць, а також близько 40% доданої вартості. Водночас малі підприємства формують лише 8,5% доданої вартості та забезпечують робочими місцями 35,2% зайнятого населення [4].

Для Європейському Союзу характерний розвиток малого та середнього підприємництва, там налічується понад 20 млн. таких підприємств, які створюють більше половини загального обсягу та доданої вартості. У країнах ЄС на 1 тис. осіб припадає близько 42 підприємств, а частка зайнятих у сфері малого та середнього підприємництва становить близько 75% працездатного населення. Найбільшу кількість малих та середніх підприємств створено в торгівлі, будівництві та харчовій промисловості. В Україні ці показники значно нижчі: на 1 тис. осіб населення припадає близько 3,5 підприємств, що у 12 разів менше за європейські показники.

Малі та середні підприємства переважають не тільки в економіці країн – членів ЄС, а й також в економіці країн – членів Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) і займають тут важливе місце. Так, 95% усіх підприємств є малими чи середніми, вони забезпечують роботою 60–70% зайнятих. Такі підприємства провадять свою діяльність переважно у сфері послуг, особливо в торгівлі, гастрономії, у сферах комунікацій, обслуговування та супроводження підприємств (у маркетингу, про-

грамному забезпеченні, дослідженні, розвитку, освіті тощо) [7, с. 18].

Важливими чинниками забезпечення конкурентоспроможності, стабільного функціонування та розвитку малого та середнього бізнесу в Україні є належна фінансово-кредитна підтримка, а також справедлива й оптимальна система оподаткування. Незначні обсяги чистого прибутку та амортизаційних відрахувань не можуть бути єдиними джерелами формування фінансових ресурсів суб'єктів малого та середнього підприємництва. Одним із найпоширеніших джерел фінансування є кредити банківських установ. Однак банківські установи дуже обережно ставляться до надання позик підприємствам малого та середнього бізнесу. Складність отримання кредитів пояснюється, насамперед, незацікавленістю комерційних банків у видачі мікрокредитів; завищеними відсотковими ставками через великий ризик неповернення коштів; високими вимогами щодо наявності ліквідного заставного майна; відсутністю спрощених процедур прийняття банками рішень у межах програм мікрокредитування.

Недостатність власних обігових коштів та слабка можливість доступу до банківських кредитних ресурсів нині залишаються гострою проблемою для малого та середнього бізнесу. Альтернативою банківського кредитування має стати ширше використання таких фінансових інструментів, як лізинг, факторинг, франчайзинг, краудфандинг.

Активізація євроінтеграційних процесів в Україні вимагає здійснення пошуку ефективних шляхів стимулювання та підтримки розвитку малого та

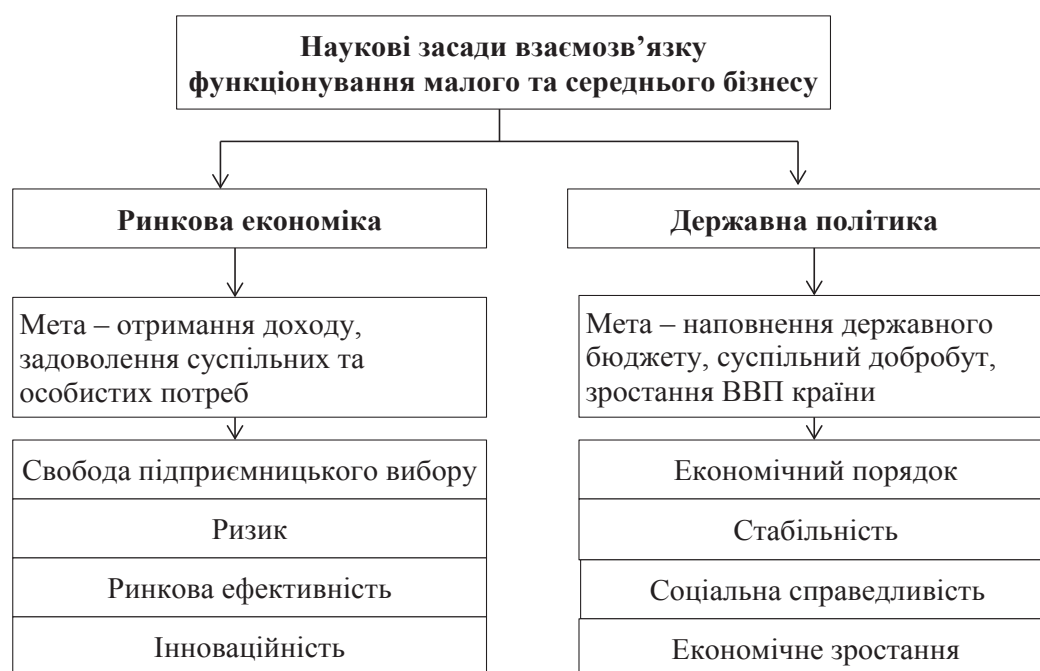

Рис. 1. Наукові засади взаємозв'язку функціонування малого та середнього бізнесу [1, с. 8]

середнього бізнесу на основі вивчення та запровадження досвіду європейських країн.

Угода про асоціацію дісталася Україні надто дорогою ціною, тому потенціал країни має бути реалізований повною мірою. Для цього євроінтеграційна ініціатива повинна перейти від чиновників, що сприймають імплементацію Угоди суто як механічну постановку галочок навпроти виконаних пунктів, до стратегічно мислячих політиків, які бачать у євроасоціації реальний шанс модернізаційного розвитку країни [3].

Отже, для активізації діяльності малого та середнього підприємництва в Україні й подолання негативних наслідків моделей державної поведінки вітчизняна політика держави має спрямовуватися передусім на усунення проблем стосовно: дотримання вітчизняного законодавства; корупційності на всіх рівнях органів державної влади, належного виконання ними своїх функцій; зменшення адміністративного та податкового тиску на бізнес; забезпечення ефективного виконання національної та регіональних програм підтримки і розвитку малого підприємництва. Також в Україні доцільно:

1) спростити та стабілізувати вітчизняне законодавство;

2) забезпечити створення ефективної інфраструктури підтримки інноваційної діяльності малого та середнього підприємництва;

3) сформулювати привабливий інвестиційний і діловий клімат шляхом сприяння залученню іноземного капіталу та контролю над ефективністю його використання;

4) створити умови доступу малого та середнього бізнесу до ринку технологій, його залучення до участі в науково-технічних розробках і фундаментальних дослідженнях;

5) сприяти розвитку суб'єктів малого підприємництва в секторі наукової й інноваційної діяльності, створенню та забезпеченню функціонування малих інноваційних підприємств.

Висновки. Належний рівень розвитку малого та середнього підприємництва є вагомим умовою економічної та соціальної безпеки соціально-економічної системи країни.

Стан розвитку підприємств малого та середнього бізнесу в Україні є недостатнім, що говорить про несприятливі соціально-економічні умови в країні для ведення бізнесу. Це підтверджується щорічним зменшенням кількості вітчизняних підприємств. У межах державної політики необхідно впроваджувати заходи щодо активізації діяльності малого та середнього бізнесу.

Список літератури:

1. Власенко І.В. Функціонування малих підприємств в економіці України : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.06.01 / І.В. Власенко ; Хмельниц. нац. ун-т. – Хмельницький, 2006. – 20 с.
2. Державний комітет статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
3. Євроасоціація і нові можливості для розвитку малого бізнесу в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gazeta.dt.ua/macrolevel/yevroasociaciya-i-novi-mozhливosti-dlya-rozvitku-malogo-biznesu-v-ukrayini-.html>.
4. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua>.
5. Що заважає розвитку малого бізнесу в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fru.org.ua/ua/events/business-events/infohrafika-shcho-zavazhaie-rozvytku-maloho-biznesu-v-ukraini>.
6. Щорічна оцінка ділового клімату в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lev.org.ua/articles/ABCA2015.html>.
7. Kunze C. Klein- und Mittelunternehmen in Russland – Stiefkinder oder Stabilisierungsfaktor? / Cornelia Kunze .... [Hrsg. von Rolf H. Hasse ...]. – Leipzig : Leipziger Univ. – 2005. – 191 s.